

Zombori István válogatott tanulmányainak gyűjteménye alig-alig emlékeztet a szokásos évfordulós köszöntő kötetekre. Valójában egy le nem zárult, de már életmű terjedelmű munkásság igényes áttekintése, amely pontosan jelzi szerzője kutatási eredményeit, és azon is túl, bepillantást enged a szegedi történettudományi, muzeológiai műhelyek munkájába és a kiállítások rendezésének kulisszatitkaiba. Szegeden, Csongrád és a hajdani Csanád megyék területén tehát eminens helyismereti, helytörténeti kiadványnak számít; országos léptékben pedig fontos középkor-történeti tanulmányok gyűjteményeként érdemes számolni vele.

(Századokat átívelő évtizedek. Bibliográfia és tanulmányok Zombori István 60. születésnapjára. Szerk. Tóth István. Szeged, Múzeumi Tudományért Alapítvány, 275 p.)

Mezey László Miklós

Egy kisváros nagy ünnepe

Már az első mondatban meg kell cáfolnom a saját magam által adott címet. A *Tengöri Hereberi atyámuram* című, csongrádi népmeséket tartalmazó kötet megjelenése nem csupán egy kisváros, Csongrád nagy ünnepe, hanem az egész magyar néprajztudomány, sőt bátran mondhatjuk: a magyar művelődéstörténet kivételes eseménye. Nagy nyeresége a magyar kultúrának, ha egy kiemelkedő tudós, esetünkben a jeles néprajzkutató, Katona Imre életműve halála után válik teljesebbé. A csongrádi népmeséket gyűjtő Katona Imre éppen tíz éve, 2001-ben hagyott itt bennünket. Szellemi nagyságának bizonyítéka azonban, hogy munkássága nem zárult le halálával, hanem jó néhány kötettel gazdagodott az azóta eltelt időben. Ezek a következők:

Néprajz és gyermekvilág. Pont Kiadó. Budapest, 2001.

Szépen szóló madárka. Népdalaink szöveges üzenete. Masszi Kiadó. Budapest, 2002.

Ötvenöt magyar népmese. Katona Imrével Pintér Lajos beszélget. Szegedi Tudományegyetem BTK Néprajzi Tanszék–Városi Önkormányzat, Csongrád. Szeged–Csongrád, 2002.

Tisza szélén, Duna hosszán. Úti feljegyzések, utolsó beszélgetések. Masszi Kiadó. Budapest, 2004.

Még nincs vége a dalnak. Írások a drávaszögi, szlavóniai, bácskai és temesközi magyar folklórról. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó. Budapest, 2006.

Tengöri Hereberi atyámuram. Palásti Annuska meséi. Katona Imre csongrádi népmese-gyűjtése 1941–42-ből. Csongrád Megyei Levéltár. Csongrád, 2011.

Katona Imre Csongrádon született. Fiatalon, 20-21 éves korában jegyezte föl szülővárosa legbelsőbb zugában, a történelmi városrészben, a Belsővárosban (vagy régi nevén a Tabánban) gyorsírással a meséket. Ő ekkor részben tudatosan, részben

ösztönösen cselekedett. A néprajzi szakirodalmat olvasva tudatosan kereste a meséket Csongrádon, viszont amint véletlenül rálelt az első (és később is egyedüli) csongrádi mesemondójára, ösztönösen megérezte, hogy hatalmas kincsre bukkant. A mesék gyűjtője néprajzot ekkor nem tanult, sőt ahogy utóbb nyilatkozott: „*Akkor még a néprajz ismeretlen vagy pedig lenézett tudomány volt, még a saját néném is értetlenkedett.*” Vagyis még a családon belül se nézték jó szemmel, hogy az „úri fiú”, az állatorvos fia leereszkedik a város szegényparasztszámba tartókhoz. Mesék után kutakodva Katona Imre mindenütt azt a választ kapta, hogy Csongrádon már senki sem tud mesélni. Végül is a véletlen sietett a lelkes fiatalember segítségére. A meséket elmondó Palásti Annuska a saját bejárónőjük volt. Cselédként több család kisgyerekeinek mesélt. A szülei szegényparasztszámba tartó, napszámosok voltak. A meséket főképpen az édesanyjától tanulta. Katona Imre 1941–1942-ben mintegy 80 mesét jegyzett le Palásti Annuskától. 20 mese szövege időközben elkallódott.

Katona Imre műve, amely mindeddig méltatlanul kiadatlanul hevert, egyenes ágon kapcsolódik a magyar folklórkutatás neves irányzatához, az egyéniségkutatáshoz. A kutató az akkoriban szárnyát bontogató egyéniségkutató iskola szellemében igyekezett kiaknázni egy kiemelkedő egyéniség teljes mesekincsét; föltérképezte – habár csak röviden – a repertoár eredetét; kitért a szövegek elbeszélésének alkalmaira is; jellemezte a mesemondót, stílusát, tájnyelvét is. Jelenlegi tudásunk szerint Palásti Annuska az első részletesebben megismert női mesemondó a magyar nyelvterületen. Repertoárja igen változatos, majdnem valamennyi mesei műfajból mondott el szövegeket, csak falucsúfoló- és hazugságmeséket nem mesélt. A hagyományörző mesemondókra jellemzően tudásanyagában mennyiségileg és minőségileg is a tündérmesék játszanak meghatározó szerepet. A kötet címadó tündérmeséje, a *Tengöri Hereberi atyámuram* külön is figyelmet érdemel. A mesehős nevében a Kun Miatyánk töredéke őrződött meg. A Kun Miatyánk kezdősora így hangzik: *Tengri hel bele*. Jelentése: *az Úr erejével* vagy másként megfogalmazva *Isten segítségével*.

Palásti Annuska mesemondói egyéniségén egyértelműen látszik női mivolta. Előszeretettel mesél hányatott sorsú, kiszolgáltatott, szenvedő, félárva lányokról. Mint elbeszélő, az érzelmekre helyezi a hangsúlyt a kalandokkal, harccal, csatákkal szemben. Mesecanyagában jelentős helyet foglalnak el az irodalmi eredetű mesék. Az erős ponyva hatás kimutatható meséinek motívumkincsében és a mesehősök nevében éppúgy, mint egyes meséinek nyelvezetében. Hiába, nem szabad elfelejtenünk, hogy a XX. században még a földrajzilag elzárt reliktumterületekre is betört a nyomtatott betű, nemhogy egy alföldi mezővárosba. Palásti Annuska mint klasszikus mesemondó következetesen ügyelt a hagyományból származó mesék formai sajátosságaira, így például a mesei hármasságra. Előadóként a reprodukáló mesélők csoportjába tartozik. Szövegeire a viszonylagos állandóság jellemző, nem kedveli a változtatásokat, egyéni kalandok beleszövését. Néha azért a befejezés előtt továbbszövi a mese fonálát, és dióhéjban megismertet a főhős fiainak további sorsával is. Egyéni mesekialakításának jele az is, hogy – minden bizonnyal a mesegyűjtő kedvéért – egyetlen meseként hosszú típusláncba fűzte össze, egy meseként mondta el az általa ismert Mátyás-meséket és a legendamesék zömét. Palásti Annuska meséinek minőségéről vall az, hogy Voigt Vilmos professzor, a magyar folklóriztika meghatározó egyénisége így ajánlja a mesekötetet: „*Ha valaki egyetlen kötetből kívánja megismerni a magyar népmese legjellemzőbb korszakát – ezt a könyvet vegye kezébe.*”

A csongrádi mesekötet nagy erénye a helyi nyelvjárás pontos bemutatása. Korábban Katona Imre ezt mondta a csongrádi tájnyelvről: „*A belváros lakói többé-kevésbé ö-ző nyelvjárásban beszélnek, és részben átvészelték a török hódoltságot, a külváros lakói viszont ë-ző nyelvjárásban, kissé palócosan beszélnek.*” A belsővárosi Palásti Annuska is ö-ző nyelvjárásban beszél, habár a szövegekben palócos jegyek is fölbukkannak (az egyszótagú -t végű igék múlt idejének alakjai: odakötte ‘odakötötte’, kinyitta ‘kinyitotta’). A kötethez Bereznai Zsuzsanna jóvoltából kiváló szómagyarázat is tartozik, amely nemcsak a tájszavak értelmét adja meg, hanem – gondolva a mai kor gyermekeire – a falusi élethez, a régi foglalkozásokhoz kötődő szavak jelentését is.

Köszönet illeti Bereznai Zsuzsannát, aki hosszú éveken át fáradhatatlanul küzdött Katona Imre publikálatlan csongrádi gyűjtésének megjelentetéséért. Küzdelmét egy általa írt bevezető tanulmánnyal és folklorisztikai jegyzetekkel ellátott, és így tökéletesebbé tett kézirattal folytatta. Hogy ez a küzdelem eredménnyel járt, abban szerepe volt Georgiádes Ildikónak is, aki a Csongrád Megyei Levéltár Csongrádi Levéltárának igazgatójaként részt vállalt a könyv megjelentetésében, valamint a kötet másik szerkesztője volt. Nem hagyhatom szó nélkül a könyv illusztrációit. Az aprólékos, a mesei történeteket magában is elbeszélő, gondolatgazdag rajzokat és a pazar színvilágú vízfestményeket a meghökkentően burjánzó képzelőerejű alkotó, Pál-Dudás Ági készítette.

Végezetül röviden vissza kell térnem a recenzió címére: *Egy kisváros nagy ünnepe*. Csongrád városa egésznapos rendezvénysorozattal tisztelgett a *Tengöri Hereberi atyámuram* című kötet megjelenésének. Az eseményhez kapcsolódva mesekonferenciát is rendeztek a városházán. Megindítóan szép élmény volt látni a rendkívüli érdeklődést, a csongrádi városháza hallgatósággal zsúfolásig telt nagytermét, azon belül is azt a jó néhány tucatnyi fiatal, akik hosszú órákon keresztül hang nélkül, feszülten figyelve ülték végig a néprajzi előadásokat. Hasonlóan lélekemelő, sőt pozitívum fölkavaró benyomásokat szerezhetett a jelenlevő azon a kiállítás megnyitón, amelyen a kötetet illusztráló Pál-Dudás Ági képzőművész alkotásait mutatták be a nagyközönségnek. Ezen az eseményen úgyszintén hemzsegték a vidám, érdeklődő helybeli fiatalok; a kiállításnak helyet adó intézmény több terme is megtelt velük. A kiállításon nézelődő közönség nyüzsgő társalgását hallgatva és a városházi emlékülés szüneteiben elkapott beszélgetésfoszlányokból azt szűrtem le, hogy Csongrád már a könyvbemutató napján értékei közé sorolta a *Tengöri Hereberi atyámuramot*.

Egy személyes, talán ide nem illő vallomással zárom ezt a könyvismertetést. Nekem mint résztvevőnek semmihez sem hasonlítható élményt adott ez a csongrádi nap. A lelkes, tiszta tekintetű, tudásszomjjal megáldott csongrádi fiatalok tömegének látványa megerősített abban, hogy kimondjam: ha ilyen fiatalságunk van, ne csüggedjünk.

(Tengöri Hereberi atyámuram. Palásti Annuska meséi. Katona Imre csongrádi népmesegyűjtése 1941–42-ből. Szerkesztette Bereznai Zsuzsanna–Georgiádes Ildikó. Csongrád, Csongrád Megyei Levéltár. 2011. 366 p.)

Villányi Péter